

MAMURETÜ'L-AZİZ'DE BİR EDİP: MUHİDDİN MEKKÎ

Dr. Murat TAN*

Giriş

Osmanlı Devleti (kendisinin son yüzyılı olan) yirminci asrın ilk çeyreğinde varlığını tehlikeye sokan iç ve dış sorunlarla uğraşır. Devletin yıkılışa doğru gittiğini gören Osmanlı aydını da bu mühim meseleye gözünü kapatmaz, devleti yıkılışa sürükleyen sorunlara kurtuluş reçeteleri aramaya başlar. Bu kritik dönemde Namık Kemal'in bizde bir nevi kurucusu olduğu vatan fikri¹ aydınlar arasında ciddi bir rağbet görür ve bu noktada hassasiyet kazanan aydınların sayısında önemli bir artış olur. Namık Kemal'in açtığı yolda ilerleyen şair ve tiyatro yazarlarımızdan biri de Mehmet Muhiddin Mekkî'dir.

I. Hayatı, Eserleri ve Sanatı

Mehmet Muhiddin Mekkî, 1884 yılında, babası Arapkirli Mehmet Efendi'nin görevi gereği bulunduğu Mekke'de doğmuştur. Eserlerinde künye olarak isminin başında yer yer Arapkirlioğlu² ifadesini de kullanan yazar, soyadı kanunundan sonra Çağpar soyadını alır.³

Mekke'de başladığı tahsil hayatına İstanbul'da devam eden Mekkî, son olarak Harbiye'den mezun olur. Bundan sonra askerlik mesleğini sürdürür. Bu mesleği sürdürürken İmparatorluğun çeşitli yerlerini dolaşır ve çöküş yıllarında baş gösteren savaşlar ve Balkanlardaki isyanlarda görevler üstlenir. İmparatorluğun çöküşüne ve Cumhuriyet'in doğuşuna şahit olan Mekkî emekli olduktan sonra bir süre öğretmenlik yapar. Ancak bu uzun sürmez ve emekliliğinden iki yıl sonra, 1936'da İstanbul'da vefat eder.

Yukarıda bahsedilen bilgilerin bize anlattığının dışında Muhiddin Mekkî'nin bambaşka bir hayatı daha vardır. Bu da onun edebî hayatıdır. Bu ikinci hayatı onu daha tanınır ve kalıcı hale getirir. Edebî hayatında şairliği ve özellikle tiyatro yazarlığıyla ünlenen Mekkî'nin *Vatan Daha Güzel* (1330/1914), *Güzel Rumeli* (1331/1915), *Türk Hayat Dalgaları* (1334/1918), *Uneyze* (1335/1919) ve *Nahid* (1930) adında beş piyesi; *Tuhfe-i Mekkî* (1330/1914),

* Marmara Üniversitesi.

¹ Nihad Sâmî Banarlı, "Edebiyatımızda Vatan Sevgisi ve Fikret'in Vatancılığı", *Edebiyat Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007, s. 425.

² Babasının Arapkirli olmasından dolayı bu lakabı kullanmıştır. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aksın'a göre Osmanlı döneminde Arapkir kazası Mamuretü'l Aziz Sancağı ve Mutasarrıflığı altında idari taksimatta yer alıyordu. "Osmanlı Döneminde Harput'un İdari Yapısı", *Dünya ve Bugünüyle Harput (Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor)* I. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999, s. 67.

³ İbnü'l-Emin Mahmud İnal, Kemal, *Son Asır Şairleri*, Cilt III, Hazırlayan: Hidayet Özcan, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 1373.

Yeşil Yaprak (1331/1915), *Yeni Mevlid-i Nebevî* (1335/1919) ve *Filiz* (birinci baskı 1929, ikinci baskısı *Yeni Filiz* olarak [1930]) adında nazım ve nesir karışık dört (şiiir) kitabı vardır.

Mekkî, Miraciye sahibi Erkân-ı Harp Miralaylarından Recep Vahyi'nin yönlendirmesiyle şiire başlar. Daha sonraları dönemin edebî sahada ünlü simalarından Abdülhak Hamid, Ali Ekrem, Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif ile de mektuplaşarak irtibat kurmuş ve onlarla dostluklar geliştirmiştir. Kendisine büyük bir birikim kazandıran okumalarında örnek aldığı edebî şahsiyetlerin başında Namık Kemal gelir. Gerek eserlerindeki ifadelerinden gerekse bizzat eserlerinde takip ettiği sanat işçiliğinden anlaşıldığına göre Mekkî'ye örnek ve edebî muallim olmuş şahsiyetler arasında Recaizade Mahmud Ekrem, Samipaşazade Sezai, Halid Ziya ve Tefvîk Fikret'i sayabiliriz.

Muhiddin Mekkî'nin, eserlerinde büyük şahsiyetler, sanat, kültür ve vatan üzerinde sıklıkla durduğu görülür. O, işlediği konulara romantik bir çerçevede yaklaşır. Eserlerinin okuyucusunu ağlatmasını ister. Bu anlayışının bir gereği olarak eserlerinde şahsî ve ulusal trajedilere, ölüm ve savaş temalarına ağırlık verir.

II. Muhiddin Mekkî'nin Harput ile İlişkisi

Birinci Cihan Harbî'nin yaşandığı zamanlarda o dönem Mamuretü'l-Aziz olarak anılan bugünkü Elazığ şehrimizde asker olarak uzunca bir süre ikamet eden Muhiddin Mekkî⁴, devrin kalem erbabının teşkil ettiği mahfillerle irtibatlı ve kalemine itibar edilir bir simadır. Mekkî, bu itibarı, gerek sayısı dokuzu bulan edebî eserleri gerekse de fikrî yazılarında savunduğu düşüncelere sonuna kadar olan bağlılığı sayesinde kazanır. Daha sonraları görevi gereği İstanbul'a dönen Muhiddin Mekkî, Harput ile irtibatını kesmeyerek onu layıkıyla yâd eder. "Bir Harputlu Şaire" isimli mektubunda muhatabına şunları söyler: "Müstesnâ mevki'i, onu müstesnâ bir kıymete çıkaran memleketiniz bu güne kadar pek çok şâir yetiştirdi. Eskilerin divanlarını ve yenilerin güzel eserlerini okuyup zevk duyuyorum."⁵ Bu sözlerinin ardından Harput ve bugün Elazığ şehrinin üzerinde kurulduğu yer olan Mezra ile ilgili beğenisini dile getirir.

Edibin Mamuretü'l-Aziz hayatı, Türk Edebiyatı Tarihi'nde isminden bahsedilen edebî eserlerin vücuda getirildiği yıllar olmanın yanında şehirdeki edebî hayatın canlılık kazanmasına katkıda bulunması dolayısıyla da büyük önemi haizdir. Yazar, Mamuretü'l-Aziz'de kaldığı süre içinde yazdığı *Vatan Daha Güzel*, *Tuhfe-i Mekkî*, *Güzel Rumeli* isimli üç eserini Mamuretü'l-Aziz Vilayet Matbaası'nda bastırma imkânı bulur.

Birinci Cihan Harbî'nin zorlu mücadele yılları yaşanırken Mamuretü'l-Aziz, çevre illerde yaşayan insanlar için bir nevi güvenli liman olur. Şehirleri

⁴ Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Yaşar Şenler, *Hayatı, Eserleri ve Edebiyatı Anlayışıyla Muhiddin Mekki*, Palet Yayınları, Konya 2011. (Bu makalede Muhiddin Mekkî'nin *Güzel Rumeli* piyesi dışındaki eserlerinden yapılan alıntılar bu kitaba göredir.)

⁵ Yaşar Şenler, *a. g. e.*, s. 399.

işgal edilen Müslüman halk buraya doğru göçe başlar. Bugün de şehrin kozmopolit nüfus yapısına etkisi olan bu dramatik hadise yaşanırken sanatçı duyarlılığıyla çevresine bigâne kalmayan Mekkî, eserlerinde aynı zamanda bütün ideolojik anlayışının da kodlarını barındıran iki simge üzerinde durur: Vatan ve sancak. Bu iki kavram bütün arka planıyla beraber edibin düşünce mihveridir.

Muhiddin Mekkî, şehirde yaşadığı yılların bir nişanesi olarak eserlerinde Mamuretü'l Aziz ve orada faaliyet gösteren Hilal-i Ahmer'in isimlerini kullanır. *Vatan Daha Güzel* isimli piyesin beşinci perdesinde olaylar Artvin'deki bir hastanede geçmesine rağmen yazar buraya Mamuretü'l-Aziz Hilâl-i Ahmer Hastanesi adını verir. Bu mekân, eserin sonunda vaka mekânı açısından mühim bir kıymettedir.

III.Eserlerinde Ön Plana Çıkan İki Kavram: Vatan ve Sancak

Birinci Cihan Harbi esnasında Osmanlı coğrafyasında birçok cephede savaşlar yaşanır. Bu savaşlar dolayısıyla bir yandan yüzyıllardır bir arada yaşayan gerek Müslüman gerekse gayrimüslim vatandaşlar arasında ideolojik temelli kopuşlar yaşanırken bir yandan da bu kopuşların tesiriyle imparatorluk coğrafyasında yeni devletler dünya siyaset arenasında görülmeye başlanır. Daha fazla toprak yitirmemek için vatan ve onun bağımsızlığının sembolü olan sancağın/bayrağın birleştirici gücüne inanan yazar, millî hassasiyetlerle hareket eder ve kalemini fikrinin hizmetine verir.

Mekkî'nin özellikle Mamuretü'l Aziz'de vilayet matbaasında bastırdığı *Vatan Daha Güzel*, *Güzel Rumeli* ve *Tuhfe-i Mekkî* eserlerinde vatan ve sancak ile ilgili hususlar ağırlık kazanır. Eserlerinde bu iki hususun görünümü şöyledir:

1.Vatan

Edebiyatımızda vatan ve onun sevgisini benliğinde hisseden, onu şahsi menfaatlerinin önüne koyan ilk edibimiz Namık Kemal'dir. Süleyman Nazif, Abdülhak Hamid'in *İlhâm-ı Vatan* kitabına yazdığı mukaddimede Namık Kemal'in bu vasfını şöyle ortaya koyar: "Saltanat-ı seniyyemizin esasını Sultan Osman, saltanat-ı edbiyyemizin temelini Namık Kemal vaz' etti. Bizde biri vatanın, diğeri vatan muhabbetinin müessisidir."⁶ Kemal'in, mahiyeti derin bu aksiyonu ve fikirleri kendisinden sonra gelen edebiyatçılarımız için bir meşale olur. Onun eserlerini okuyarak fikrî ufku ve edebî muhayyilesini genişleten Muhiddin Mekkî de kendi eserlerinde vatan fikrine önemli bir yer verir. Mamuretü'l-Aziz'de bastırdığı üç eserinde olduğu gibi diğer eserlerinde de vatan sevgisi etrafında gelişen hassasiyetleri değişen yoğunluklarda işler. Mekkî'nin bu üç eserindeki vatan fikirleri için şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Onun Mamuretü'l-Aziz hayatında ortaya koyduğu eserlerindeki vatan sevgisi ve

⁶ Süleyman Nazif, "*İlhâm-ı Vatan* Mukaddimesi", (Abdülhak Hâmid, *İlhâm-ı Vatan*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334) 1 Receb 1334, s.7.

vatan uğrunda fedakârlık sergileme düşüncesi daha sonraki eserlerinde de olduğu gibi korunmuştur.

Mekki'nin vatan konusundaki duyarlılığını ismine de taşıdığı ilk eser - kendisinin de ilk eseridir- *Vatan Daha Güzel*⁷ piyesidir. Beş perdelik “millî dram” olan piyes, Mamuretü'l-Aziz Vilayet Matbaası'nda 1330/1914'te basılmıştır. Eser “Mamuretü'l-Aziz Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ihda buyurulmak üzere Vâli-i Âlî-i Vilâyet Sâbit Bey Efendi Hazretlerine” denilerek ithaf edilmiştir.

Kitabın içinde anlatılan vakalar Birinci Cihan Harbi'nin patlak verişinin hemen öncesinde başlar. Yazar, savaş öncesi gelişmelerden hareketle piyes kahramanlarına Osmanlının da savaşa gireceğini ve kendilerinin vatani savunmak durumunda kalacaklarını söyler. Piyeste daha ileri bir durum olarak Osmanlının kiminle ve hangi cepheye savaşacağı konu edilir. Bu cephe, savaşın Ruslara karşı başlayacağı Doğu Cephesi'dir. Artvin ve Ardahan, bu savaşın yaşandığı veya etkilerinin kuvvetle hissedildiği şehirler olur. Kahramanların bir kısmı bu şehirlerde bizzat savaşa katılır ve yaralanır. Piyeste kadınların cephe gerisinde rol üstlenmek üzere evlerinden ayrılmasını da not edelim.

Piyenin önemli bir hususu, Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*'sinden tevarüs eden vatan sevgisinin aşktan üstün olduğu fikrinin işlenmesidir. Eserde vatan uğrunda mücadele hususunda şunlar ön plana çıkar:

Piyes İstanbul'da başlar. Piyenin asıl kahramanları kaymakamlıktan emekli olmuş Bedi Bey'in ailesine mensuptur. Bedi Bey, gazetesini okurken Avusturya'nın Sırbistan'a nota verdiğini öğrenir. Pek yakında Osmanlı'yı da içine alacak bir savaşın kapıda olduğunu ifade eder. İlerlemiş yaşının savaşta yer almasına engel olabileceğini düşünür ve: “Oof! Şanlı bir alayın başında Kafkasya'nın o zümrüdün çimenleri üstünde atımı oynatmayacak mıyım? Zapt edeceğim bir kal'a-i mehîbenin enkâz-ı giryânı üstüne çıkarak yükseklerden alayına ikbal nutukları, zafer kumandaları vermeyecek miyim?”⁸ diyerek üzüntüsünü belirtir.

Ailenin diğer fertleri de bu haberin acısını derinden hissederler. Bedi Bey'in oğlu Sahban, babasınıninkine benzer bir endişe içerisinde. Sahban, yaşının küçüklüğü dolayısıyla düşmanla savaşamayacağını düşündüğü için yaşını büyütme ister. Bunun için hemen mahkemeye başvurur. Öte yandan ailenin kadın üyeleri anne Pakize Hanım ve kızı Hayfa ise kadın oldukları için savaşta görev alamayacaklarını düşünerek bu durumu kabullenmezler. Aile bireylerinin tamamı vatani kanları pahasına savunmak ve daha önce kaybedilen bir kısım toprakları geri almak üzere cepheye gideceklerini ifade ederler.

Vatan Daha Güzel piyesinde Velid adındaki kahramanın da durumu dikkat çekicidir. O, Bedi Bey ailesinden Hayfa'ya âşıktır. Eli kulağında olan savaşa

⁷ Vatan Daha Güzel, Mamuretü'l-Aziz Vilâyet Matbaası, Elazığ 18 Kanunusani 1330/18 Ocak 1914.

⁸ Muhiddin Mekki, *Vatan Daha Güzel*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a. g. e., s. 28.

katılmak hususunda vatan sevgisi ile aşkı arasında ikilemde kalır ve vatan lehine bir tercihte bulunur. Ona göre Hayfa güzelse de “Vatan Daha Güzel”dir. Bu kararı almasında Namık Kemal’in “Vatan” şiirinde terennüm ettiği duyguların da etkisi vardır. Çünkü Velid, savaşa gitme kararını vermeden önce bu şiiri okumuştur.

Piyesin ilk perdesinin sonunda Bedi Bey, Erzincan 140. Alay Kumandanlığı’na atanır. İkinci ve üçüncü perdeler ise savaş sonrasını gösterir. Sonuçta savaş kazanılmıştır ve yaklaşık kırk yıl önce Osmanlı elinden çıkmış olan bir kısım şehirler de geri alınmıştır.

Vatan Daha Güzel piyesindeki vatan fikri, sadece savaş bağlamında değil, aynı zamanda vatanı birçok alanda bulunduğu noktadan daha ileri, yani terakki etmiş devletler seviyesine çıkarmak için yapılması gerekenler bağlamında da ele alınır. Bu amaçla piyeste yer alan “Mektep” manzumesindeki fikirler önemlidir. Manzumede, vatan fikrinin yeni nesillere aktarılmasında mektebin fonksiyonuna ve mektepte verilecek eğitim sayesinde vatanımızın muasır medeniyetler seviyesine ilerleyebileceği düşüncesine yer verilir.

Muhiddin Mekkî’nin kaleme aldığı ve vatan sevgisinin kuvvetle hissedildiği ikinci piyesi *Güzel Rumeli*⁹dir. Dört perde iki tablodan oluşan piyeste vatan uğrunda verilen mücadele, Birinci Cihan Harbi sırasında Balkanlarda Yunanlılar tarafından işgale uğrayan Kavala-Serez Hattı¹⁰ özelinde ele alınır. Piyeste; vatan olarak Osmanlı’nın Rumeli toprakları ön plandadır ve Rumeli’de kaybedilen toprakların tekrar vatana dâhil edilmesi için yaşanan fedakârlıklar ve ödenen bedeller anlatılır.

Piyeste olaylar ve kurgu, Serez’in zengin çiftçi ailelerden olan Nebil Bey ailesinin işgal sonrası yaşadıkları özelinde şekillenir. Aile, Serez işgal edildiği için üç aylığına Avusturya’nın Liyopen kasabasına gider. Nebil Bey, bundan sonrası için bir çiftlik satın alıp Anadolu’ya yerleşmek düşüncesindedir. Fakat aile fertleri bu düşüncenin karşısında yer alır ve Serez’in öyle kolay terk edilmemesi gerektiğini savunurlar.

Babalarının Serez’den biraz da olsa ümit kesmiş olmasının aksine iki kardeşin, Bari ve Hena’nın, vatan sevgileri daha da bilenir. Sevdği kız olan Rana’yı da arkasında bırakmış olmanın verdiği hüznle Bari Bey: “Senin o nur ve şiir ile memzuç olan muhabbetin ilelebet benim mihr-i sa’âdetim olacaktır. Ben yine yanına geleceğim, vatanımı ve seni kurtaracağım.”¹¹ der. Daha sonra

⁹ Muhiddin Mekkî, *Güzel Rumeli*, Mamuretü’l-Aziz - Vilayet Matbaası, Elazığ, Mart 1331/1915, 119 s. (Ayrıca bu eser hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Murat Tan, *Edebi Eserlerde İktidar Mücadelesi (1896-1923)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2014.)

¹⁰ Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 123.

¹¹ Muhiddin Mekkî, *Güzel Rumeli*, s. 16.

iki kardeş hislerinin tercümanı olan “Güzel Rumeli” şarkısını karşılıklı okurlar. Yaşananları acıklı bir tarzda dile getiren şarkının nakaratı,

“Benim sevimli Rumeli!
Gücenme, sık bu dost eli!”¹²dir.

Şarkıyı okuduktan sonra Hena Hanım: “Ah! Vatan. Ah! Serez! Ah Serez’in sakinleri?”¹³ diyerek coşkun vatan sevgisini ve mücadele azmini dile getirir.

Aile reisi Nebil Bey, vatan toprağı olan Serez’e bağlılığını gösteren aile fertlerine, Anadolu’ya gitme seçeneğini daha sonra Serez’e dönmek şartıyla kabul ettirir. Aile, birlikte alınan karardan sonra bir çiftlik satın alarak Aydın’ın Bergama ilçesine yerleşir. Ancak evin yirmi yaşındaki vatansever oğlu Bari Bey:

“Ah! Rumeli! Sen unutulabilir misin? Süleyman Paşa’nın ruhu! Ey şimdi ağlayıcı bir çehre ile yana bakan rûh-ı ulvî!”¹⁴ sözleriyle Rumeli’yi fetheden Süleyman Paşa’nın ruhunu anar ve kabullenemediği işgalden Serez’i kurtarmak için cepheye gidip savaşmak ister. Bunun için gizlice fedai yazılır. Nebil Bey, oğluna karşı çıkmaz ancak ona yoldaş olarak Arnavut Tufan Ağa’yı da beraber gönderir. Böylece ikisi Serez’e Yunan askeriyle savaşmaya gider. Hena¹⁵ kardeşinin yanında kılık değiştirerek savaşa gitmek istese de babası izin vermez.

Nebil Bey ve ailesi, üçüncü perdeden sonra Serez’de bulunan Mucip Bey’in (Nebil Bey’in kardeşi) çiftliğine gelirler. Ailesinin Serez’e geldiğini öğrenen Bari Bey, bir gece çiftliği ziyaret eder. Düşmana karşı kahramanca savaşan Bari Bey’in gelişinin ardından çiftliğin etrafı Yunan askeri tarafından sarılır ve çatışma çıkar. Çatışmada Bari Bey’in babası Nebil Bey, annesi Asile Hanım, kız kardeşi Hena ve amcasının oğlu Zahir ölürler. Evin içine giren askerler Bari’yi beraberinde götürür. Bari Bey bir süre sonra Tufan Ağa’nın yardımcıları sayesinde kurtulur.

Piyesin dördüncü perdesi on sene sonrasını gösterir. Bu kısımlar tamamen ütöpiktir, denilebilir. Bu hayalî durumda Serez’in düşman işgalinden kurtuluşunun onuncu yıl dönümü büyük bir coşkuyla kutlanır. Bu on yıllık sürede bütün Osmanlı coğrafyası mamur bir hale gelmiş ve Serez de bundan ziyadesiyle hissesini almıştır. Hatta Tufan Ağa’nın memleketi Arnavutluk da Bari Bey’in yaptığı maddi yardımlar sayesinde düşman işgalinden kurtulmuştur.

Güzel Rumeli piyesinde vatan sevgisi sadece onu işgalden kurtarmak düşüncesi etrafında ele alınmaz. Eserin içinde değişik vesilelerle yazarın vatanın hâlihazırdaki durumuna ilişkin tespit ve önerileri de vardır. Bunlar piyes kahramanlarının gözünden verilir. Bu bağlamda Serez’in işgali sonrası Liyopen

¹² Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, s. 17.

¹³ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁴ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁵ Halûk Harun Duman, Hena’yı Namık Kemal’in *Vatan yahut Silistre* piyesindeki Zekiye’nin duyguları ile dolu bir genç kız olarak niteler. (*Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 282.)

kasabasına giden Nebil Bey'in ailesinin fertleri burada kaldıkları süre zarfında Avusturya'nın gelmiş olduğu gelişmişlik düzeyi ve ona paralel olarak halkın artan refah seviyesini gıpta ile gözlemler. Bununla da kalmaz kendi ülkeleri Osmanlı ile Avusturya arasında kıyaslamalar yaparlar ve ülkenin hâlihazırda bulunduğu durumdan dolayı üzülmürlər.

Bari Bey, kaldıkları şehrin ziyadece gelişmişliği karşısında büyülen-mesine rağmen kendi vatanı hususunda ümitsizliğe kapılmaz ve: “Bu esbâb-ı refâhı biz kendi vatanımızda tecelli ettirmeliyiz! Onlar evvelce ekmişler şimdi biçiyorlar. Biz de hiç olmazsa şimdiden ekmeliyiz ki, elli sene sonra biçebilelim?”¹⁶ diyerek vatanı için ileride yapacağı çalışmaları müjdelər.

Hena babasıyla konuşurken: “Ağabeyimin fikri fena mıdır? Bu kadar vatan-perver, yılmaz gençlerimiz varken toprağımızın en mahsuldar bir parçası, yüz binlerce yiğit Türk'ün medfen-i makdesi olan ‘Güzel Rumeli’ düşmanın elinde mi kalsın? Buna siz razı mısınız? Vallah beybaba! Ben kızlığımınla beraber fedâî yazılıp gitmek istiyorum.”¹⁷ sözleriyle kardeşi gibi düşündüğünü belirtir.

Yazarın, vatan hassasiyetinin ve sevgisinin bir nişanesi olarak, eserin ismindeki “Güzel” ifadesinden de anlaşılacağı üzere vatan güzeldir ve sahip olunan hemen bütün güzellikler de onun varlığına bağlıdır. Bu yönüyle her vatandaş ona borçludur ve onun tehlikede olduğu zamanlarda fedakârlık etmelidir. Bu bağlamda yazarın eser genelinde ortaya koymak istediği düşünce ferdî mutluluk ve refahtan çok vatanın bağımsız ve müreffeh olması düşüncesidir.

Muhiddin Mekkî'nin bu iki piyes dışında vatan sevgisini, onun uğrunda varlığını feda etmek fikrini işlediği iki piyesi daha vardır. Bunlar *Türk Hayat Dalgaları* ve *Nahid*'dir. Bunlardan 1918 yılında yazılmış olan *Türk Hayat Dalgaları*, Çanakkale Savaşı ile ilgilidir. Ancak bu piyes yarım kalmıştır. Yazar, tamamlanamayan bu eseri, üzerinde önemli bazı kurgu ve olay değişiklikleri de yaparak 1930 yılında *Nahid* ismi ile bastırır. Piyeste asıl iki kahraman Nahid ve kocası Salim'in hikâyeleri değiştirilmez ancak savaş zemini Balkan Savaşları olarak değiştirilir.

Nahid'de de Namık Kemal'in vatan fikri, tesirini görürüz. Esere kuvvetli bir vatan sevgisi hâkimdir. Yazar, vatanın gerek dâhilî gerekse haricî güçler tarafından zaafa düşürülmesi karşısında, insanlara mücadele etme azmini aşlamak ister. Bu eserde de vatan aşkının diğer aşkların üstünde olduğu fikri işlenir.

“Büyük İnkılabımıza Dair” diye sunulan üç perdelik “millî piyes” olan *Nahid*'de özellikle memleketleri Üsküp'ün düşman eline geçmesiyle oradan

¹⁶ Muhiddin Mekkî, a.g.e., s. 32.

¹⁷ Muhiddin Mekkî, a.g.e., s. 40.

ayrılıp Bursa'nın Dumlupınar ilçesine gelmek zorunda kalan Nahid ile kocası Salim'in yaşadığı felâketler anlatılır. Bu felâket sadece kendilerinin değil vatanın sayısız fertlerinin de başına gelmiştir. Kocasını askere gönderen Nahid, yerleştikleri Dumlupınar'ın bir süre sonra Yunanlılar tarafından işgal edilmesine şahit olur. Bu vatansever kadının kucağındaki kızı düşman askerlerince feci bir şekilde öldürülür. Bulunduğu ilçede taş üstünde taş bırakılmaz.

Muhiddin Mekkî'nin vatan hassasiyetinin yansıdığı eserleri sadece piyesleri değildir. Onun şiirlerine de vatan hassasiyeti kuvvetli bir şekilde yansımıştır denilebilir. Özellikle şu beş şiirinde bu yansımaya daha belirgin görebiliyoruz: “Vatan”, “Mektep”, “Güzel Rumeli”, “Şehidler Yurdunda...” ve “Ya Gazi Ya Şehid”.

Tuhfe-i Mekkî ve *Yaprak* isimli kitaplarında yer alan şiirlerinden “Vatan”, müstakil olarak vatan hassasiyetinin dile getirildiği bir şiiridir.

Muhiddin Mekkî'nin piyeslerinde olduğu gibi şiirlerinde de Namık Kemal'in tesirleri aşikârdır. Namık Kemal'in “*Rüya*” ve “*Vaveyla*”sının tesirinde kalan Mekkî, şiirde vatani sırtında beyaz kefenle mezarlıkta ötüp gözyaşı döken bir baykuşa benzetir. Vatan, “*Sitemkâr*”¹⁸ olarak ifade edilen bir şahsın elinde inlemektedir. Ama daha sonraları vatanın bir kısım seçkin genci “*Sitemkâr*”ı bertaraf etmiştir. Kemal'in “*Vaveylâ*”sındaki “Git vatan Kâbe'de siyâha bürün!” dizesini de nakleden Mekkî, Hicaz'a gitmek yerine vatanın çocuklarını alarak “semâ-yı a'lâya” yükselmesini istiyor. Çünkü o, vatan çocukları sayesinde hürriyetine kavuşmuştur:

“Bir avuç bergüzide etfâlin
O sitemkâra seyf-i tedmîri
Çektiler, kırdılar o zinciri
Şimdi azadesin esaretten”¹⁹

Bu dizelerde açıkça görüldüğü üzere “Vatan” şiirinde Kemal'in “hürriyet fikri” hâkimdir.

Muhiddin Mekkî'nin *Vatan Daha Güzel* piyesinin içine de aldığı “Mektep” manzumesi daha sonra basılan *Yaprak* isimli şiir kitabında da yer alır. Şiirde kısacası mektebi diyanet, vatan ve kurtuluşun yegâne anahtarı olarak görür.

“Mekteb, sen ey imâm-ı diyânet, vatan, salâh!”²⁰

Mekkî'ye göre bireylerde vatan duygusunun uyanmasında mekteplerin rolü büyüktür. Onun sağlayacağı bilgiler sayesinde vatan terakki edecektir.

¹⁸ Prof. Dr. Yaşar Şenler, şiirde “*Sitemkâr*” olarak anılan şahıs için şu ifadeyi kullanır: “Açıkça belirtilmemekle birlikte burada geçen *Sitemkâr*'ın II. Abdülhamid olduğu düşünülebilir.” *A.g.e.*, s. 273.

¹⁹ Muhiddin Mekkî, *Tuhfe-i Mekkî*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 259.

²⁰ Muhiddin Mekkî, *Vatan Daha Güzel*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 32.

“Lâkin o mekteb, âh! O mekteb! Medresân?
Birden yetişti, etti o âlâmımı nihân;

...

On yılda bak nasıl ona bahş etti hüsn ü ân
Nefh etti bir hayât-ı nevîn, verdi başka can;
Mekteb, sen ey vatan iline bahşeden vedâd,
Mekteb, sen ey vatan yolunda emreden cihâd!”²¹

Mekkî'nin ilkin *Güzel Rumeli* piyesinde şarkı olarak yer verdiği “Güzel Rumeli” isimli şiiri daha sonraları *Yaprak* isimli kitabında da yer alır. Bu şiirinde vatan olarak özlemi çekilen Rumeli'nin ve güzelliklerinin, Yunan işgali sonrasında aldığı hüznü haller terennüm edilmeye çalışılır:

“Ne hale girdi Rumeli
Kefenle şimdi örtülü.
Geçende nura yer iken
Bugün zalâma bir mekân”²²

Şair, şiirin sonunda gazanfer orduların köpürdüğünü ve zafer istediğini belirtir. Artık ağlayan hilâl sevinebilir. Çünkü ufka kızıl bir nur serpilecektir, yani vatan semasına özgürlük gelecektir.

Yaprak'ta yer alan “Şehidler Yurdunda” şiirinde de vatan uğrunda bir çiftin şehit düşmesi anlatılır. Bu çift, şehadetleriyle geride kalanlara vatan hizmetinin ulvî ve hürmete layık bir mertebesini göstermiştir:

“Siz, bu mahfelde defin oldukça biz
Nâmınızla âleme fahr eyleriz;
Böyledir ulvî vatan hizmetleri,
Celb eder minnetleri, hürmetleri.”²³

Mekkî, *Filiz* isimli kitabında yer alan “Ya Gazi ya Şehid” isimli manzumesinde Kemal adında bir asker şahsında vatan savunması için cepheden cepheye koşan tüm askerleri anlatmaya çalışmıştır. Manzumenin başında Kemal'in şehadet arzusu şöyle dile getirilir:

Vatan, sen ey eşi dünyada olmayan cânân!
Olursa çok mu hayatın için canım kurban?”²⁴

Vatan uğrunda şehit olmak isteyen asker Kemal bu isteğine nail olamaz. Şiirin son mısralarında onun sağ kalışının bir sebebi olarak da “yurd”un ona olan ihtiyacı gösterilmiştir.

²¹ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 32.

²² Muhiddin Mekkî, *Yaprak*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 356.

²³ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 358.

²⁴ Muhiddin Mekkî, *Filiz*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 440.

2. Sancak

Muhiddin Mekkî, eserlerinde vatan sevgisi paralelinde vatanın bağımsızlığını temsil eden sancak üzerinde de durur. Sancak, yazarın hem piyeslerinde hem de şiirlerinde üzerinde hassasiyetle durulan bir simgedir. Osmanlı Ajansı'nın sancakla ilgili verdiği bir bilgi notu yazarı çok etkiler. Bu bilgi notunda şunlar yazılıdır: “Doksan üç seferinde Kars muavin alaylarının ellerinde bulunup bilahare düşmana teslim edilmeyerek ‘Artvin’de medfun alay sancağı merasim ile çıkarılmış, binlerce Müslüman bu şanlı yadigâr etrafında toplanarak ordu ve donanmamızın tevali-i zafer ve muvaffakiyetine dualar etmişlerdir.”²⁵ Bu haberdeki olayı yazar *Vatan Daha Güzel* piyesinde vatan sevgisinin yoğunlaştığı bir sahne olarak işler. “Yarım Asırlık Bir Osmanlı Sancağı” şiirini de tamamen bu hadiseye hasretmiştir, denilebilir.

Vatan Daha Güzel piyesinde üçüncü ve dördüncü perdeler sancak etrafında gelişir. Kırk sene önce Doksan Üç Harbi'nde Rus ordusunun işgal ettiği Kars şimdi vatana katılmıştır. Rusların kırk sene önce kasabaya gireceği zaman hamiyetli insanlar kale burcunda dalgalanan bayrağı teslim etmemeye yemin ederler. Bu hadise piyeste şöyle anlatılır:

“Doksan Üç Muharebesinde Rus ordusu kasabaya gireceği gün Kars muavin alayının sancağı kalenin burcunda temevvüç ediyordu. O esnada me'yüsiyetten kalpleri ağlayan zavallı ahâli, bu şanlı sancağı Ruslara teslim etmemeye Kuran-ı Kerim üstüne ahd ü misak etmişler. Evliyâullahtan birisinin namına bir yeşil türbe yaparak oraya saklamışlardı. Sanki bir hâtif, bu rehâkâr günün hulûl edeceğini kendilerine tebşir etmişti.”²⁶

Kurtuluş gününün tekrar geleceğini hisseden bu insanların hediyesini, halk artık muzaffer orduya teslim etmek ister. Büyük bir tören düzenlenir. Tarihî sancak, büyük bir sevinçle ve hafızların Kuran tilaveti eşliğinde göndere çekilir. Nihayetinde kalesi zapt edilen ancak kalbi zapt edilemeyen hamiyetli insanlar sayesinde sancak düşman eline geçmez, kırk yıl sonra tekrar eski yerinde dalgalanır.

Zafer kazanan bir kumandan olarak Bedi Bey, Artvin'in düşman elinden alınmasından sonra, Ardahan'ın da kurtulması için askerlerine bir nutuk irad eder. Bu nutkunda ateşleyici bir unsur olarak Osmanlı sancağından, onun neden al olduğundan ve ortasının neden beyaz rengi aldığından bahseder. Olay, Bedi Bey'in ağzından şöyle aktarılır:

“Evvelleri beyaz olan bu sancağı, Sultan Orhan zamanında vukû bulan bir harp esnâsında birkaç düşman fedâisi zabt etmek istemiş, üzerine hücum ederek sancaktarını şehid etmiş; fakat derhal arkadan askerimiz yetişerek onu kurtarmış

²⁵ Muhiddin Mekkî, *Vatan Daha Güzel*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a.g.e., s. 257.

²⁶ Muhiddin Mekkî, a.g.e, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a.g.e., s. 43.

ve açılıp bakıldığı vakit kâmilten kanla boyandığı ve yalnız sancaktarın avucuyla kavranan orta yerinin necm ü hilâl şeklinde beyaz kaldığı görülmüştür.”²⁷

Bedi Bey, anlattığı bu olayın ardından sancağın ve temsil ettiği tarihi mirasın korunması için askerine şu tembihte bulunur:

“İşte böyle şanlı bir sancağın ne kadar muhâfazası lazım geldiğini artık söylemeye hâcet var mıdır?”²⁸

Güzel Rumeli piyesinde de Rana Hanım, sevgilisi Bari Bey'in fedakârlığının bir sonucu olarak, Serez'in bir gün kurtulacağını “vatanın yüksek burçlarına gülgün Osmanlı sancağını”n dikileceğini ifade eder. Burada da sancak özgürlüğün ve kurtuluşun simgesi olarak sunulmuştur.

Aynı piyeste, sancağın özgürlüğün sembolü olarak kullanıldığı ikinci örnek Arnavutluk ile ilgilidir. Piyesin tali kahramanlarından olan Arnavut Tufan Ağa, Serez'in kurtuluşundan sonra Arnavutluk'un kurtarılması için görevlendirilmiştir. Şimdi oranın da burçlarına “Osmanlı sancağı”nın çekileceği gün gelmek üzeredir.

Vatan Daha Güzel piyesinde ve *Tuhfe-i Mekkî* kitabında yer verilen “Sancak” isimli manzumesinde şair vasfıyla Mekkî, sancağa; orduların rehberi, milletlerin ikbali, kanlı kefen, ölüm ve hayat manzarası vb. yüceltici ifadelerle yirmi beş mısra boyunca hitap eder. Sadece kendisinin değil, bütün Müslümanların, hatta kabirlerinde yatan ruhların ve Kâbe'nin sancağı takdis ettiğini, meleklerin bile kendisine duacı olduğunu söyler:

“Sancak! Yalnız ben değilim.. Hepsi benimle:
Kur'ân'a bu gün tâbi' olan kitle-i İslâm,
Meşheddeki ervâh-ı güzîn, zümre-i a'lâm,
Mâtemli libâsiya duran Ka'be-i zî-şân,
Takdis ediyorlar seni ey bedr-i dırâşân!
Nusretlerine gökte melekler de duâhân!”²⁹

Tuhfe-i Mekkî kitabının hemen başında “Artvin'de Yarım Asırlık Bir Osmanlı Sancağı” adını taşıyan bir manzume vardır. Muhiddin Mekkî, yukarıda yer verdiğimiz Osmanlı Ajansı'nın haberini bu manzumenin başına koyar. Bu haberde anlatılan olaydan etkilendiği anlaşılan yazar, sancağın hikâyesini piyese konu etmesinden sonra şiirleştirir. Orada Osmanlıların mevkisinin yıldız gibi âlî oluşunu, onların hilâl ve yıldız barındıran sancağı hiçbir zaman yere düşürmediklerini ve düşürmeyeceklerine olan inancını Artvin'deki olayın ispatladığını ifade eder. Ardından olayı aktarır:

²⁷ Muhiddin Mekkî, a.g.e, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a.g.e., s.47.

²⁸ Muhiddin Mekkî, a.g.e, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a.g.e., s. 47.

²⁹ Muhiddin Mekkî, *Tuhfe-i Mekkî*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, a.g.e., s. 258.

Kuvvetli ve zalim düşman şehrin etrafını sarmıştır. Buna karşın geleceği keşfeden şehir erkânı sancağın düşman eline geçmemesi için Kuran-ı Mübin'i şahit gösterip sancağı yeşil bir türbede saklarlar. En sonunda ise kurtuluş güvercininin semadan gülmesiyle sancak, tekrar eski yerine konulur.

“Osmanlıların mevki’i yıldız gibi âlî
Düşmez yere sancakların necm ü hilâli!
İsbâtı bunun: ‘Artvin’in sancağı işte!
Binlerce gönül olmuş idi nâmına beste!
Kuvvetli olan düşmana geçmişken o kal’a
Hiç geçmedi sancak; duruyor, şanlı bu vak’a!”³⁰

Aynı kitapta yer alan “Kartal Kayasında Bir Şehper” isimli şiirde de sancak ile ilgili hususlar yer alır. Şiirde savaşta vatanı uğrunda şehit düşen bir askerin son arzusu anlatılır. Asker, geride bıraktığı nişanlısının yeşil bir çınarın altında temsili bir mezar yapmasını ve başına da ortası yıldızlı kıızıl bir sancak bağlayarak kendisini ziyarete gelmesini ister.

“Yeşil çınarların altında hep yeşil yaprak,
Çiçekle süslü, küçük bir mezar kazıp açsın
Başında ortası yıldızlı bir kıızıl sancak!
O şanlı sancağa hürmetle sonra diz çöksün”³¹

Sonuç

Muhiddin Mekkî, yaşadığı dönemde büyük tarihi kırılmalara şahit olur. Kendisini dönemin aydınına/sanatçısına dayatan “nazik” tarihi şartlar onu da tesiri altına alır. Bu tesirin bir gereği olarak vatanının tehlikede olduğunu gören Muhiddin Mekkî, aydın sorumluluğu ile hareket eder ve kalemini fikrinin emrine verir. Bir yandan savaşlarda cephede bulunur diğer yandan kalemi ile vatan evlatlarını harekete geçirmeye çalışır. Aynı zamanda fikri olarak bir arayışlar dönemi de olan II. Meşrutiyet Dönemi’nde yıkılma belirtilerini hisseden dönem aydını gibi Muhiddin Mekkî de vatanın dağılmaması için zihnî bir arayış içinde olur ve eserlerinde bir kurtuluş reçetesi olarak din, vatan ve sancak kavramlarını ön plana çıkarır. Eserlerinde bu kavramları, dağılmanın karşısında birer birleştirici harç olarak ayırım gözetmeden bütün Osmanlıyı teşmil edecek genişlikte kullanır. Bunlar içinde özellikle vatan sevgisini merkeze koyan sanatçı, vatanı içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın yegâne çaresi olarak onu sevenlerin gösterecekleri himmeti dikkatlere sunar.

Kaynakça

Aksın, Ahmet, “Osmanlı Döneminde Harput’un İdari Yapısı”, *Dünü ve Bugünüyle Harput (Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor)* I. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.

³⁰ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 257.

³¹ Muhiddin Mekkî, *a.g.e.*, Hazırlayan: Yaşar Şenler, *a.g.e.*, s. 264.

Banarlı, Nihad Sâmî, “Edebiyatımızda Vatan Sevgisi ve Fikret’in Vatancılığı”, *Edebiyat Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007.

Duman, Halûk Harun, *Balkanlara Veda*, Duyap Yayıncılık, İstanbul 2005.

İnal, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Şairleri*, Cilt III, Hazırlayan: Hidayet Özcan, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Muhiddin Mekkî, *Filiz*, Babalık Matba’ası, Konya 1345/1929.

Muhiddin Mekkî, *Güzel Rumeli*, Mamuretü’l-Aziz - Vilayet Matbaası, Elazığ Mart 1331/1915.

Muhiddin Mekkî, *Nahid*, İstanbul (Matbaa belli değil) 1346/1930.

Muhiddin Mekkî, *Tuhfe-i Mekkî*, Mâmuretü’l-Aziz Vilâyet Matba’ası, Elazığ 1330/1914.

Muhiddin Mekkî, *Türk Hayat Dalgaları*, Yeni Mecmû’a Çanakkale Nüsha-i Fevkalâdesi, Hilâl Matba’ası, İstanbul 18 Mart 1334/18 Mart 1918.

Muhiddin Mekkî, *Vatan Daha Güzel*, Mamuretü’l-Aziz Vilâyet Matbaası, Elazığ 18 Kanunusani 1330/ 18 Ocak 1914.

Muhiddin Mekkî, *Yaprak*, Matba’a-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, Matba’a-i Halk-ı Osmânî Şirketi, İstanbul 1331/1915.

Süleyman Nazif, “İlhâm-ı Vatan Mukaddimesi” ; (Abdülhak Hâmid, *İlhâm-ı Vatan*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334) 1 Receb 1334.

Özcan, Mustafa, Muhiddin Mekkî’nin İki Oyunu” *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 5. Sayı, Sakarya 1990, s. 19-30.

Şenler, Yaşar, “Unutulmuş Bir Yazarımız: Muhiddin Mekkî” *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, Edirne Temmuz 2014, s. 1-16.

Şenler, Yaşar, *Hayatı, Eserleri ve Edebiyat Anlayışıyla Muhiddin Mekkî*, Palet Yayınları, Konya 2011.

Tan, Murat, *Edebî Eserlerde İktidar Mücadelesi (1896-1923)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2014.

Töre, Enver, “Türk Tiyatrosunun Kaynakları”, *Turkish Studies, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/1- II Winter, Ankara 2009.